

औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालयातील
५३ अस्थायी पदे दि.०१.०३.२०२१ पासून
दि.३१.०८.२०२१ पर्यंत पुढे चालू ठेवण्याबाबत.

महाराष्ट्र शासन
उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग
शासन निर्णय क्र. औसुवआ-०३२१/प्र.क्र.४८/कामगार-१
मंत्रालय, मुंबई ४०० ०३२.
दिनांक:- १२ मार्च, २०२१.

- पहा :-** १) शा.नि.उ.ऊ व का वि, क्र.औसुवआ-०९२०/प्र.क्र.९४/कामगार-१, दि.२१/०९/२०२०.
२) शा.नि.उ.ऊ व का वि, शा.नि.क्र.औसुवआ-०२१६/प्र.क्र.१५/कामगार-१,
दि.११/०२/२०२१.
३) शा.नि., वित्त विभाग, क्र.पदनि-२०१६/प्र.क्र.८/१६/आ.पु.क., दि.१५/०२/२०२१.
४) संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, मुंबई यांचे पत्र
क्र.संऔसुवआ/आस्थापना/१६६२/२ब, दि.०२/०३/२०२१.

शासन निर्णय -

संदर्भ क्र.२ येथील शासन निर्णयान्वये, उच्चस्तरीय सचिव समितीच्या मान्यतेने व वित्त विभागाच्या सहमतीने औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालयाच्या आस्थापनेवरील पदांचा सुधारीत आकृतीबंध मंजूर करण्यात आला आहे. औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालयातील, राजपत्रित व अराजपत्रित ७३ अस्थायी पदे, दि.०१.०९.२०२० पासून दि.२८.०२.२०२१ पर्यंत पुढे चालू ठेवण्यास, संदर्भाधीन क्र.१ येथे नमूद केलेल्या शासन निर्णयान्वये मंजूरी देण्यांत आली होती.

२. आता, संदर्भ क्र.२ येथील आकृतीबंधाच्या शासन निर्णयानुसार, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालयातील, सोबतच्या परिशिष्टातील "अ", "ब", "क", "ड", "इ" व "फ" येथे दर्शविलेली, राजपत्रित व अराजपत्रित अशी एकूण ५३ अस्थायी पदे, दि.०१.०३.२०२१ पासून दि.३१.०८.२०२१ पर्यंत पुढे चालू ठेवण्यास शासन मंजूरी देण्यात येत आहे.

३. परिशिष्ट "अ", "ब", "क" आणि "इ" मधील अस्थायी पदांचा खर्च, मागणी क्र.के-४, मुख्यलेखाशीर्ष २२३०-कामगार व सेवायोजन, ०१-कामगार, १०२ कामाची परिस्थिती व सुरक्षितता, (००) (०१) औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय (२२३० ०५२१) या लेखाशीर्षाखाली खर्ची टाकण्यात यावा.

४. परिशिष्ट "ड" मधील अस्थायी पदांचा खर्च, मागणी क्र.के-४, मुख्यलेखाशीर्ष २२३०-कामगार व सेवायोजन, ०१-कामगार, ००४ संशोधन व सांख्यिकी (००) (०१) औद्योगिक कारणामुळे होणारे रोग व धोक्याचे उद्योग यामधील संशोधन (२२३० ०४५२) या लेखाशीर्षाखाली खर्ची टाकण्यात यावा.

५. परिशिष्ट "फ" मधील अस्थायी पदांचा खर्च, मागणी क्र.के-४ मुख्यलेखाशीर्ष २२३०-कामगार व सेवायोजन, ०१-कामगार, ०२ कामाची परिस्थिती व सुरक्षितता (००) (०७) औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालयाच्या वैद्यकीय प्रभागाचे बळकटीकरण (२२३० ०९८९) या लेखाशीर्षाखाली खर्ची टाकण्यात यावा.

६. पदधारकांना शासनाने वेळोवेळी मंजूर केलेले नेहमीचे भत्ते देण्यांत यावेत. तसेच सदर ५३ अस्थायी पदांवरील वेतनाचा खर्च, हा, सन २०२१-२२ या वित्तिय वर्षाकरीता मंजूर अनुदानातून भागविण्यांत यावा.
७. प्रस्तुतचा शासन निर्णय हा वित्त विभागाच्या संदर्भ क्र.४ येथील दि.१५.०२.२०२१ च्या शासन निर्णयान्वये प्रशासकीय विभागांना प्रदान करण्यात आलेल्या अधिकारांतर्गत निर्गमित करण्यात येत आहे.
८. सदर शासन निर्णय महाराष्ट्र शासनाच्या www.maharashtra.gov.in या संकेतस्थळावर उपलब्ध करण्यात आला असून त्याचा सांकेताक २०२१०३१२१३११०७९११० असा आहे. हा आदेश डिजीटल स्वाक्षरीने साक्षांकित करून काढण्यात येत आहे.

महाराष्ट्राचे राज्यपाल यांच्या आदेशानुसार व नावाने.

(मेघ:श्याम नवार)

कार्यासन अधिकारी, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

प्रत माहितीस्तव,

- १) मा.विरोधी पक्षनेता, विधान परिषद/विधान सभा, यांचे खाजगी सचिव, महाराष्ट्र विधानमंडळ सचिवालय, मुंबई
- २) मा.मंत्री (कामगार) यांचे खाजगी सचिव
- ३) मा.राज्यमंत्री (कामगार) यांचे खाजगी सचिव
- ४) मा.प्रधान सचिव (कामगार) यांचे स्वीय सहायक

प्रति,

- १) संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, मुंबई.
- २) सर्व प्रादेशिक विभाग प्रमुख, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य (द्वारा: संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, मुंबई)
- ३) महालेखापाल (लेखा व अनुज्ञेयता/ लेखापरिक्षा) महाराष्ट्र-१/महाराष्ट्र-२, मुंबई/ नागपूर.
- ४) अधिदान व लेखा अधिकारी, मुंबई.
- ५) निवासी लेखा परिक्षा अधिकारी, मुंबई.
- ६) वित्त विभाग, अर्थसंकल्प-१४/व्यय-१६
- ७) कक्ष अधिकारी (प्रशासन-१/५), उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, मंत्रालय, मुंबई.
- ८) निवड नस्ती.

शासन निर्णय, क्र. औसुवआ-०३२१/प्र.क्र.४८/कामगार-१, दि.१२ मार्च, २०२१.

परिशिष्ट “अ”

राजपत्रित पदे

लेखाशिर्ष क्र. “के-४ लेखाशिर्ष २२३०-कामगार व सेवायोजन- ०१ कामगार-१०२ कामाची परिस्थिती व सुरक्षितता-(००)-(०१) औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय (२२३० ०५२१) ०१ वेतन”शी संबंधित पदे

अ. क्र.	पदनाम	पदांची संख्या	ठिकाण (पदसंख्या)	वेतन मॅट्रीक्स	पदनिर्मिती
१	अपर संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय	२	मुंबई (१) पुणे (१)	एस-२४: ७१,१००-२,११,९००	शा.नि.उ.ऊ.व का.वि. क्र.आस्थापना- १०२००/ (१२६७)/भाग-(१)/ २००४/ काम-१, दि.२९/६/२००४
२	सह संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय	२	मुंबई (१) वसई (१)	एस-२३: ६७,७००- २,०८,७००	शा.नि.उ.ऊ.व का.वि.क्र. एफडीई- ३२८०/१५९७/ का-६, दि.११/६/१९८१ व क्र.एफडीई-२०९७/ ५५७/ का-११, दि.२३/५/१९९७
३	सह संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय (एम.ए.एच.सेल)	१	कल्याण (१)	एस-२३: ६७,७००- २,०८,७००	शा.नि.उ.ऊ.व का.वि.क्र. एफडीई-३२९०/५३८४/ का-२, दि.१/१/१९९१ व क्र.एफडीई-२०९७/ ५५७/ का-११, दि.२३/५/१९९७
४	उप संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय	६	ठाणे (१) सहसं.पुणे(कार्य- २)(१) नाशिक (१) नांदेड (१) सातारा (१) अहमदनगर (१)	एस-२०: ५६,१००-१,७७,५००	शा.नि.उ.ऊ.व का.वि.क्र. एफडीई- ३२८०/१५९७/का-६, दि.११/६/१९८१ व क्र.एफडीई- १२१४३१/का- ३, दि.१३/८/६९
५	उप संचालक, औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय	१८	कल्याण (१) वसई (१) रायगड (१) अपर पुणे(कार्य-३) (१) सह पुणे(कार्य-१) (१) नाशिक (२) धुळे (१)	एस-२०: ५६,१००-१,७७,५००	शा.नि.उ.ऊ.व का.वि.क्र. आस्थापना- १०२००/ (१२६७)/भाग-(१)/२००४/ काम-१, दि.२९/६/२००४ अन्वये निर्माण करण्यात आलेल्या उपसंचालकांच्या २२ पदांपैकी ४ पदे शा.नि.उ.ऊ.व का.वि, क्र.औसुवआ-०२१६/

			कोल्हापूर (२) सांगली (१) औरंगाबाद (२) अकोला (१) अमरावती (१) नागपूर (२) भंडारा (१)		प्र.क्र.१५/कामगार-१, दि.११/०२/२०२१ अन्वये कमी करण्यात आली आहेत.
--	--	--	---	--	--

(मेघ:श्याम नवार)

कार्यासन अधिकारी, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

शासन निर्णय, क्र. औसुवआ-०३२१/प्र.क्र.४८/कामगार-१, दि.१२ मार्च, २०२१.

परिशिष्ट “ब”

अराजपत्रित पदे

लेखाशिर्ष क्र. “के-४ लेखाशिर्ष २२३०-कामगार व सेवायोजन- ०१ कामगार-१०२ कामाची परिस्थिती व सुरक्षितता-(००)-(०१) औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय (२२३० ०५२१)०१वेतन”शी संबंधित पदे

अ क्र.	कार्यालय	पदनाम	पदांची संख्या	वेतन मॅट्रीक्स	पदनिर्मिती
१	अ) औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, मुंबई ब) औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, पुणे (कार्य-१)	वरिष्ठ लिपिक वरिष्ठ लिपिक	१ १	एस-८: २५,५००-८१,१०० एस-८: २५,५००-८१,१००	शा.नि.उ.ऊ.व का.वि., क्र.एफडीई-३२८०/(१५९७)/का-६, दि.११/६/१९८१ अन्वये वरिष्ठ लिपिकाची २ पदे संचालनालयाच्या मुंबई कार्यालयासाठी मंजूर करण्यात आली होती. पैकी वरिष्ठ लिपिकाचे एक पद शा.नि. उ. ऊ.व का.वि., क्र. एफडीई-०५११/प्र.क्र.२९/ का-१, दि.९/९/२०१४ अन्वये सह संचालक, पुणे (कार्य-१) येथे स्थलांतरीत करण्यात आले आहे.
२	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, मुंबई	लघुलेखक निम्नश्रेणी	१	एस-१४: ३८,६००-१,२२,८००	शा.नि.उ.ऊ.व का.वि., क्र. आस्थापना- १०२००/(१२६७)/भाग-१/२००४/काम-१ दि.२९/६/२००४
३	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, मुंबई	दप्तरबंद	१	एस-३: १६,६००-५२,४००	शा.नि.उ.ऊ.व का.वि., क्र. एफडीई-३२६४/१५००/काम-३, दि.२२/६/१९६४
४	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, अपर संचालक, पुणे	लिपिक टंकलेखक	१	एस-६: १९,९००-६३,२००	शा.नि.उ.ऊ.व का.वि., क्र. एफडीई-१३२४६/१३०९८७/काम-३, दि.२९/३/१९६५
५	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, ठाणे	वाहन चालक	१	एस-६: १९,९००-६३,२००	शा.नि.उ.ऊ.व का.वि., क्र. एफडीई-३२८५/३३८७/काम-६, दि.९/२/१९८५
६	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, नाशिक	वाहन चालक	१	एस-६: १९,९००-६३,२००	शा.नि.उ.ऊ.व का.वि., क्र.एफडीई-३२८४/(२९३८)/काम-६, दि.३०/१/१९८४
७	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, कोल्हापूर	वरिष्ठ लिपिक	१	एस-८: २५,५००-८१,१००	शा.नि.उ.ऊ.व का.वि., क्र.एफडीई-३२८०/(१५९७)/काम-६, दि.११/६/१९८१

८	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, कोल्हापूर	वाहन चालक	१	एस-६: १९,९००-६३,२००	शा.नि.उ.ऊ.व का.वि., क्र. एफडीई-३२९०/५३३०/काम-८, दि.७/४/१९९२
९	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, औरंगाबाद	अधिक्षक	१	एस-१३: ३५,४००- १,१२,४००	शा.नि.उ.ऊ.व का.वि., क्र. एफडीई-३२००/१५९७/काम-६, दि.३/७/१९८१
१०	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, औरंगाबाद	वरिष्ठ लिपिक	१	एस-८: २५,५००-८१,१००	शा.नि.उ.ऊ.व का.वि., क्र. एफडीई-३२८०/(१५९७)/काम-६, दि.११/६/१९८१

(मेघ:श्याम नवार)

कार्यासन अधिकारी, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

शासन निर्णय, क्र. औसुवआ-०३२१/प्र.क्र.४८/कामगार-१, दि.१२ मार्च, २०२१.

परिशिष्ट “क”

रासायनिक कक्ष

लेखाशिश्र क्र. “के-४ मुख्य लेखाशिश्र २२३०-कामगार व सेवायोजन- ०१ कामगार-१०२ कामाची परिस्थिती व सुरक्षितता-(००)-(०१) औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय (२२३० ०५२१) ०१ वेतन” शी संबंधित पदे.

शासन निर्णय, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, क्र.एफडीई-३२८६/३६००/काम-६, दि.२/४/१९८६

अ.क्र.	कार्यालय	पदनाम	पदांची संख्या	वेतन मॅट्रीक्स
१	+औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, पुणे (कार्यक्षेत्र-१)	सह संचालक	१	एस-२३: ६७,७००-२,०८,७००
२	* औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, कल्याण	उप संचालक	१	एस-२०: ५६,१००-१,७७,५००
३	* औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, वसई	उप संचालक	१	एस-२०: ५६,१००-१,७७,५००
४	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, नागपूर	अधिक्षक	१	एस-१३: ३५,४००-१,१२,४००
५	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, ठाणे	उप संचालक	१	एस-२०: ५६,१००-१,७७,५००

शासन निर्णय, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, क्र.एफडीई-३२८६/३६००/काम-६, दिनांक २/४/१९८६ अन्वये मुंबई कार्यालयात उप संचालकांची २ पदे मंजूर करण्यात आली होती, परंतु

*शा.नि.उ.ऊ.व का.वि. क्र.एफडीई-०५११/प्र.क्र.२९/काम-१, दि.३१/५/२०११ अन्वये मुंबई कार्यालयातील उप संचालकांची २ पदे सह संचालक, कल्याण येथे १ व सह संचालक, वसई येथे १ अशाप्रकारे स्थलांतरीत करण्यात आली आहेत.

तसेच शासन निर्णय, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, क्र.एफडीई-३२८६/३६००/काम-६, दि.२/४/१९८६ अन्वये मुंबई कार्यालयात सह संचालकांचे एक पद मंजूर करण्यात आले होते, परंतु

+ शा.नि.उ.ऊ.व का.वि. क्र.एफडीई-०५११/प्र.क्र.२९/काम-१, दि.१५/२/२०१२ अन्वये मुंबई कार्यालयातील सह संचालकाचे १ पद सह संचालक, पुणे (कार्यक्षेत्र-१) येथे स्थलांतरीत करण्यात आले आहे.

(मेघ:श्याम नवार)

कार्यासन अधिकारी, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

शासन निर्णय, क्र. औसुवआ-०३२१/प्र.क्र.४८/कामगार-१, दि.१२ मार्च, २०२१.

परिशिष्ट “ड”

लेखाशिर्ष क्र. “के-४ मुख्य लेखाशिर्ष २२३०-कामगार व सेवायोजन- ०१ कामगार-००४ संशोधन व सांख्यिकी -(००)-(०१) औद्योगिक कारणांमुळे होणारे रोग व धोक्याचे उद्योग यामधील संशोधन (२२३० ०४५२) ०१ वेतन” शी संबंधित पदे.

अ.क्र.	कार्यालय	पदनाम	पदांची संख्या	वेतन मॅट्रिक्स	पदनिर्मिती
१	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, मुंबई	वरिष्ठ लिपिक	१	एस-८: २५,५००-८१,१००	शा.नि.विकास विभाग, क्र. एफडीई-१३४७/४८-जे, दि.११/५/१९५६

(मेघश्याम नवार)

कार्यासन अधिकारी, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

शासन निर्णय, क्र. औसुवआ-०३२१/प्र.क्र.४८/कामगार-१, दि.१२ मार्च, २०२१.

परिशिष्ट “इ”

सुरक्षा कक्षातील ७ पदे

शासन निर्णय, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, क्र.एफडीई-३२८१/काम-६, दि. २९/११/१९८५,
शासन निर्णय, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, क्र.एफडीई-०५११/प्र.क्र.२९/ काम-१, दि. ३१/५/२०११.

लेखाशिश्र क्र. “के-४ लेखाशिश्र २२३०-कामगार व सेवायोजन- ०१ कामगार-१०२ कामाची
परिस्थिती व सुरक्षितता-(००)-(०१) औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय (२२३० ०५२१) ०१ वेतन”
शी संबंधित पदे.

अ.क्र.	कार्यालय	पदनाम	पदांची संख्या	वेतन मॅट्रीक्स
१	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, मुंबई.	सह संचालक	१	एस-२३: ६७,७००-२,०८,७००
२	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, मुंबई.	उप संचालक	१	एस-२०: ५६,१००-१,७७,५००
३	* औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, रायगड	उप संचालक	१	एस-२०: ५६,१००-१,७७,५००

शासन निर्णय, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, क्र.एफडीई-३२८६/३६००/काम-६,
दिनांक २/४/१९८६ अन्वये मुंबई कार्यालयात उप संचालकांची २ पदे मंजूर करण्यात आली होती, परंतु

*शा.नि.उ.ऊ.व का.वि. क्र.एफडीई-०५११/प्र.क्र.२९/काम-१, दि.३१/५/२०११ अन्वये * मुंबई कार्यालयातील उप संचालकांचे १ पद, सह संचालक, रायगड येथे स्थलांतरीत करण्यात आले आहे.

(मेघ:श्याम नवार)

कार्यासन अधिकारी, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

शासन निर्णय, क्र. औसुवआ-०३२१/प्र.क्र.४८/कामगार-१, दि.१२ मार्च, २०२१.

परिशिष्ट "फ"

वैद्यकीय शाखेचे बळकटीकरणासाठीच्या ६ पदांचा तपशील

शासन निर्णय, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, क्र.एफडीई-३४९४/सीआर-१६३/काम-११, दि.४/१/१९९५ व शासन निर्णय, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग, क्र.एफडीई-३४९६/४११/ काम-११, दि. ४/६/१९९६.

लेखाशिर्ष क्र."के-४ मुख्यलेखाशिर्ष २२३०-कामगार व सेवायोजन, ०१-कामगार, ०२ कामाची परिस्थिती व सुरक्षितता (००) (०७) औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालयाच्या वैद्यकीय प्रभागाचे बळकटीकरण (२२३० ०९८९)"

अ.क्र.	कार्यालय	पदनाम	पदांची संख्या	वेतन मॅट्रीक्स
१	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय, मुंबई.	राजपत्रित वरिष्ठ वैज्ञानिक अधिकारी	१	एस-१५: ४१,८००-१,३२,३००
४	-----"	अधिक्षक	१	एस-१३: ३५,४००-१,१२,४००
५	-----"	वाहन चालक	२ (मुंबई-१) (रायगड-१)	एस-६: १९,९००-६३,२००

(मेघ:श्याम नवार)

कार्यासन अधिकारी, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग

शासन निर्णय, क्र.औसुवआ-०३२१/प्र.क्र.४८/कामगार-१, दि.१२ मार्च, २०२१.

जोडपत्र

विवरणपत्र “अ” “ब” “क” आणि “इ” मध्ये दाखविलेल्या पदाकरीता अर्थसंकल्पीय शीर्ष

२२३०-	कामगार व सेवायोजन
०१-	कामगार
१०२-	कार्यस्थान परिस्थिती व सुरक्षितता
(००)(०१)	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालय (२२३००५२१)

विवरणपत्र “ड” मध्ये दाखविलेल्या पदाकरीता अर्थसंकल्पीय शीर्ष

२२३०-	कामगार व सेवायोजन
०१-	कामगार
००४-	संशोधन व सांख्यिकी
(००)(०१)	औद्योगिक कारणामुळे होणारे रोग व धोक्याचे उद्योग यामधील संशोधन (२२३००४५२)

विवरणपत्र “फ” मध्ये दाखविलेल्या पदाकरीता अर्थसंकल्पीय शीर्ष

२२३०-	कामगार व सेवायोजन
०१-	कामगार
०२-	कामाची परिस्थिती व सुरक्षितता
(००)(०७)	औद्योगिक सुरक्षा व आरोग्य संचालनालयाच्या वैद्यकीय प्रभागांचे बळकटीकरण (२२३००९८९)

(मेघ:श्याम नवार)

कार्यासन अधिकारी, उद्योग, ऊर्जा व कामगार विभाग